

ОСНОВНІ РИСИ ФІЛОСОФІЇ РЕЛІГІЇ

Підготував курсант групи 9212
Федорчук Роман Анатолійович

1. Поняття і проблемна сфера філософії релігії.
2. Основні теорії походження релігії.
3. Сутність і визначення релігії.
4. Структура релігії.
5. Функції релігії.

1. Філософія релігії є базовим розділом релігієзнавства.

Філософія релігії – сукупність філософських понять, категорій і концепцій, які дають філософське тлумачення релігії.

Осмислення релігії завжди було складовою світового історико-філософського процесу. Як специфічна сфера релігієзнавчих досліджень філософія релігії виокремилася ще в XVII ст. Її фундатором справедливо називають голландського філософа Бенедикта Спінозу (1632-1677), у творчості якого феномен релігії вперше постає як філософська проблема.

Спіноза був чи не першим дослідником у світовій філософії, який наблизився до аналізу природи релігії, будучи абсолютно об'єктивним, відмовившись від належності до будь-якої означеної конфесії. У "Божественно-політичному трактаті" він прагне довести, що Біблію можна тлумачити так, що з'явиться можливість поєднати її з ліберальною теологією, тобто допускає можливість її інтерпретації в контексті філософської істини.

Спіноза визнає тільки одну субстанцію – **"Бога або Природу"**. У своїй "Етиці" він наголошував, що **найвище добро душі – пізнання Бога, найвища чеснота душі – пізнавати Бога, найкращі ліки – любов до Бога** і доходив висновку: "Мудра людина як така навряд чи взагалі коли-небудь бентежиться душею; усвідомлюючи себе, Бога і речі, вона завдяки певній вічній необхідності існує завжди і ніколи не втрачає істинної вдоволеності духу".

Найбільшого розвитку філософія релігії набуває в працях англійського філософа Давида Юма (1711-1776) та німецьких філософів Іммануїла Канта (1724-1804) і Георга-Вільгельма-Фрідріха Гегеля (1770-1831). У них філософія релігії досягає повноліття і посідає належне місце серед основних частин філософії. Наприклад, лекції з філософії релігії Гегеля містять грандіозну для свого часу спробу осмислити історію релігійних вірувань від так званих природних релігій до світових, зокрема християнства, яке Гегель називає абсолютною і нескінченною релігією, яка вже не може бути перевершеною, де нарешті відбулося примирення Бога і людини, де релігія досягла самосвідомості.

- ◆ За Гегелем, предметом філософії релігії, як і релігії є вічна істина в її об'єктивності, Бог і ніщо, окрім Бога й пояснення Бога. Філософія не є пізнанням маси емпіричного наявного буття і життя, а є пізнанням того, що вічне. Що є Бог і що пов'язане з його природою.
- ◆ Цим Гегель і визначив основні контури змісту філософії релігії: ***природа і сутність Бога й релігії.***

Починаючи з Нового часу, у філософії релігії окреслюються два варіанти її подальшого розвитку:

- ◆ 1) філософське дослідження релігії;
- ◆ 2) філософська теологія.
- ◆ Тоді ж започатковуються і дві основні форми філософії релігії: **філософське релігієзнавство і філософська теологія.**

- ◆ Філософське релігієзнавство вивчає релігійне ставлення до дійсності, передусім до Божої реальності, філософська теологія (богослов'я) апелює до осмислення основного об'єкта релігії – реальності Бога. Обидві форми взаємопов'язані.
- ◆ Теологія виникає зі спроби пояснити віруючим загальні положення певної релігії, образи, втілені у священних книгах, постанови соборів, догматичні формули.
- ◆ До неї входять розділи:
 - ◆ - **догматика** – системний виклад положень, які вважаються істинними;
 - ◆ - **моральне богослов'я, екзегетика** – тлумачення біблійних текстів;
 - ◆ - **літургія** – теорія богослужіння;
 - ◆ - **каноніка** – теорія церковного права.

Проблемні питання філософії релігії.

- ♦ **Онтологічні питання:** проблеми ірраціонально-буттєвих витоків релігійної віри, сутності релігії, відношення людини до Бога, часу і вічності, "ніщо і абсолюту" , богопізнання, доказів буття Бога, існування священного тощо.
- ♦ **Гносеологічні питання:** чи є релігійні міркування та висловлювання знаннями подібно до наукового знання про дійсність; якими категоріями можна передати релігійні вірування; чи є релігійні вірування раціональними,; що є спільного між наукою і релігією.

Одна з головних рис філософії релігії – її *людиномірність*

- ♦ Будь-яка проблема розглядається через відношення **“людина – надприродне”**.
- ♦ У рамках цього відношення виникають питання **сенсу життя, провіденції та свободи волі, священного і профанного, добра і зла і т.д.**

2. Основні теорії походження релігії

◆ **Теологічні теорії:**

- ◆ **Традиціоналістська теорія** – ґрунтується на тому, що відкрив людям безпосередньо Бог. У християнстві це викладено в біблійній оповіді про спілкування перших людей в раю з Богом, надприродні контакти з Богом Мойсея і т.д. Ця теорія базується на беззастережній вірі, не спирається ні на які аргументи, не апелює до розуму.

Такий підхід властивий давньогрецькій філософії. Давньогрецький мислитель Платон (428-348 до н.е.) вважав, що існують реальний світ речей і світ ідей, які відображають ці речі. Світ ідей сповнений ідеєю Єдиного. Релігія є наслідком споглядання людською душею ідеї Єдиного, яке втілює у собі Бога. Цю теорію пізніше розробляли такі мислителі: І.Златовуст, І.Дамаскін, А. Блаженний, богослови Корігена, Тертулліан, Ф. Аквінський.

- ◆ **Теїстична теорія** – ідейним джерелом її є теїзм, який визнає буття Бога як істоти, принципово відмінної від світу речей і явищ, істоти абсолютної, вищої за людину і природу, тобто надлюдської і надприродної. Вона є джерелом усього, а отже і релігії. Усі варіанти теїстичної концепції єдині в головному – релігія є результатом розумового розвитку людства. Ця теорія теж виходить із беззастережного визнання існування Бога. Її сповідувало багато визначних мислителів, особливо у XVI-XIXст.
- ◆ **Концепція вроджених ідей** - згідно з нею, ідея Бога притаманна людині від її народження. Уявлення про Бога як найдосконалішу істоту передбачає визнання його існування: людина мислить про Бога, отже він існує. Найпомітнішим представником цієї концепції був французький вчений Р.Декарт (1569-1650).
- ◆ **Богословський раціоналізм** – засновник німецький філософ Г.-В.Лейбніц (1646-1716) вважав, що розгортання декартівських вроджених ідей починається під впливом досвіду, емпіричних знань. Завдяки цьому людство прийшло до християнства – єдиної релігії одкровення.

- ◆ **Споглядальний теїзм** – засновник німецький філософ І.-Г.Фіхте (1797-1879) вважав, що релігія як ставлення людини до Бога є комплексом певних почуттів, народжених усвідомленням людиною скінченності свого буття. З цього народжується благоговіння.
- ◆ **Містичні теорії** – спільне для цих теорій – визнання надприродного походження релігії. Згідно з ними виникнення релігії є наслідком одкровення, але не раз і назавжди даного першим людям безпосередньо Богом, а результатом постійного впливу Божества на дух людини, що діє вічно. Представник – німецький письменник, філософ-ірраціоналіст Ф.І. Якобі.
- ◆ **Православно-академічна теорія** – сформувалася в другій половині ХІХ ст. у російському богослов'ї. Засновником її був професор Московської духовної академії Ф.Голубинський (1797-1854). Його учень В.Кудрявцев-Платонов (1828-1891) виникнення релігії пояснював дією двох джерел: 1) об'єктивного, що існує поза людиною і виявляється у впливі Бога на дух людини; 2) суб'єктивного, яке залежить від людини, від засвоєння нею

◆ **Наукові теорії**

- ◆ **Політико-державна теорія** – започаткована у V ст. до н. е. грецьким філософом Крітієм (460-403 до н.е.), який висловив припущення, що релігія є вигадкою законодавців. Цю гіпотезу розвинули гуманісти та енциклопедисти XVII-XVIII ст. Релігію вони вважали ошуканством, вигадкою, результатом неучтва, результатом змови для досягнення чийось інтересів чи загального суспільного спокою.
- ◆ **Євгемеризм** – автор грецький філософ Євгемер (340-260 до н.е.), який вважав, що релігія бере початок з вшанування й обожнювання найдавніших царів.
- ◆ **Натуралістична (матеріалістична) теорія** – ґрунтувалася на тому, що все духовне, зокрема релігія, виникло під час розвитку матеріального світу як похідне від нього. Її прихильники вважали релігію фантастичним відображенням світу в свідомості людей, їх ставлення до природи та взаємовідносин з нею. “Перших богів на Землі створив страх” – слова римського письменника Петронія (прибл.66до н.е.). Представники: Епікур, Тіт Лукрецій Кар, Демокріт, Д.Юм, Т.Гоббс, Ф.Гегель, Ф.Ніцше, Л.Феєрбах, Ф.Енгельс.

- ◆ **Міфологічна теорія** – автор англійський лінгвіст М. Мюллер (1823-1900), який вивчаючи мови давніх народів, зробив припущення, що релігія бере початок з міфу про Сонце, з обожнювання Сонця. Це певною мірою заперечувало надприродне походження релігії. Та концепція Мюллера мала хитку наукову основу, оскільки не вписувалася в історію виробництва. Міфи про Сонце відображали перехід окремих племен до землеробства, а релігійні уявлення існували задовго до цього.
- ◆ **Анімістична теорія** – поширилася наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Засновником її був англійський етнограф, релігієзнавець Е.Тайлор (1832-1917), який вважав, що релігія сформувалася від віри в духів і в душу. Цю віру він назвав анімізмом.
- ◆ **Теорія аніматизму** – її висунули критики анімізму, які вважали, що анімізму передувала ідея одухотворення речей всієї природи. Вважалося, що кожна річ, кожне явище має "свого хазяїна", "свій голос". Це був примітивний пантеїзм (обожнювання природи). Цю теорію активно поглиблювали В. Богораз, Л.Пштернберг.

- ◆ **Теорія прамонотеїзму** – автор католицький монах і етнограф А.Ланг (1841-1912) переконував, що люди споконвіку визнавали існування єдиного Бога. Ця віра виникла з розмірковувань первісної людини щодо своєї творчої діяльності та з традиції батьківської влади в родині.
- ◆ **Магічна теорія** – є спробою наукового походження релігії англійського етнографа, історика, релігієзнавця Д. Фрезера (1854-1941). Духовний розвиток людства він розглядав як процес, що проходить три стадії: магії, релігії, науки.
- ◆ **Психологічна теорія** – пояснює зародження релігії особливостями природи людини. Її започаткував австрійський психолог З.Фрейд (1856-1939) – автор теорії психоаналізу. Релігія, за Фрейдом, є наслідком психічних переживань людини в стресовій ситуації.

3. Сутність і визначення релігії.

- ◆ Слово "релігія" походить з латинської мови і по етимології має більше десяти значень. Це зв'язок (зв'язувати), святість (благоговіння), совість (благочестя), святиня (предмети і місця релігійного поклоніння надприродним силам), прояви духовного життя.
- ◆ **Релігія** – складний духовний феномен, який виражає не лише віру людини в існування надприродного начала, Бога, що є джерелом буття всього сущого, а й є для неї засобом спілкування з ним і суттєвим чинником її духовного зростання.

- ◆ Розрізняють академічне і богословське розуміння суті релігії.
- ◆ Академічне полягає в самосвідомості і самовідчужанні людини тобто в інтуїтивному відчутті людиною причетності до Вищої Сили, до Всесвіту.
- ◆ Богословське – це:
 - ◆ - зв'язок людини з Богом (в молитві, любові, милосерді);
 - ◆ - об'явлення (одкровення) Боже першим людям;
 - ◆ - духовність, що поєднує природну і надприродну релігію.
- ◆ ***Природна релігія – усвідомлена розумом, надприродна – об'явлена Богом.***

4. Структура релігії.

- ◆ **Структура релігії** – складові без яких не можливе існування релігії, які у своїй єдності становлять релігію.
- ◆ Структура релігії охоплює дві сфери: **духовну** – релігійна свідомість (ідеї, погляди, уявлення, почуття, переживання), і **практичну** – релігійна діяльність, релігійні відносини, релігійні організації.
- ◆ Основною ознакою релігійної свідомості є **віра** в існування надприродних сил та істот, джерелом релігійної свідомості є Святе Письмо.
- ◆ **Віра** - елемент людської свідомості, особливістю якої є бездоказове визнання істинності релігійного вчення, існування надприродних сил, абсолюту.
- ◆ **Віра в надприродне – основна ознака будь-якої релігії.**

- ◆ **Релігійний культ** – це основний елемент релігії, що відрізняє її від інших форм суспільної свідомості, соціальних інститутів.
 - ◆ **Релігійний культ** – це реалізація віри в діях груп, людей, індивідів.
 - ◆ **Обряд** – сукупність символічних індивідуальних або колективних дій, зумовлених звичаями, традиціями соціальної спільноти, що символізують певні ідеї, норми, ідеали та уявлення і спрямовані на встановлення певних взаємовідносин людини з надприродними об'єктами.
 - ◆ **Молитва** – вербальне (словесне) звертання до об'єкта своєї віри.
-

- ◆ **Релігійні організації** – об'єднання людей, груп на основі спільних вірувань та інтересів щодо відправлення релігійних культових дій.
- ◆ Відомо чотири основні типи релігійних організацій: **церква, секта, харизматичний культ, деномінація.**
- ◆ **Церква** – релігійна організація зі складною суворо централізованою та ієрархізованою системою взаємодії священнослужителів і віруючих.
- ◆ **Секта** – течії, об'єднання віруючих, опозиційні щодо певних релігій.
- ◆ **Харизматичний культ** – різновид секти, учасники якої вважають, що завдяки дотриманню певного морально-етичного кодексу ритуальних приписів вони отримують харизму.
- ◆ **Деномінація** – перехідний тип релігійної організації, який залежно від характеру виникнення та спрямованості еволюції має риси церкви і секти.

5. Функції релігії.

- ◆ **Функції релігії** – способи, рівень, напрями впливу релігії на соціум, його структурні елементи, особистість.
- ◆ До системи функцій релігії входять:
 - ◆ - компенсаційна;
 - ◆ - світоглядна;
 - ◆ - регулятивна;
 - ◆ - комунікативна;
 - ◆ - терапевтична;
 - ◆ - інтегративна;
 - ◆ - телеологічна;
 - ◆ - аксіологічна;
 - ◆ - культуротворча;
 - ◆ - культурозберігаюча;
 - ◆ - етноформуюча.